

usage are brought to sharper focus. Special space is given to reviewing the object of Greek printed advertising.

Key words: *advertising, print advertising, linguoculturology, national picture of the world, advertising text, target audience, slogan, title (headline), neologism, anglicism.*

УДК 81'25:82-3/821.111

Трофімчук І., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОКРЕСЛЕННЯ ПРАГМАТИЧНОГО НАПОВНЕННЯ ДІАЛОГУ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ НА ДОПЕРЕКЛАДНОМУ ЕТАПІ

Стаття розглядає прагматичне наповнення діалогу в художніх творах на доперекладному етапі. Розкривається важливість тлумачення мовленнєвого акту в прагматичному аспекті задля адекватного перекладу художнього твору.

Ключові слова: *прагматичний аспект, адекватність перекладу, мовленнєвий акт.*

Художній переклад розвивається та збагачується протягом багатьох століть, стимулюючи зацікавлення багатьох перекладознавців в усьому світі. Перекладач художнього твору зіштовхується з масою труднощів, задля подолання яких він повинен володіти великою кількістю знань, щоб якісно відтворити оригінальний текст мовою перекладу. Нині починають з'являтися нові переклади художніх творів: адже в умовах сучасного розвитку світу, зміни культури, сприйняття, винайдення різноманітних сучасних підходів до відтворення тексту, переклади, зроблені кілька десятиліть тому, вже не задовольняють сучасного читача. Проте навіть нові переклади далеко не завжди враховують усі важливі риси форми і змісту першотвору, тому інколи не відповідають прагматиці оригіналу. Одного знання мови недостатньо для того, щоб зробити якісний перекладу. Потрібно ще враховувати фонові знання про твір, соціокультурні особливості, правила етикету, історичні дані, домінанти характерів персонажів та міжособистісні стосунки героїв. Для цього перекладач повинен уважно прочитати художній твір, зрозуміти психологію персонажів, ставлення автора до того чи іншого героя, ознайомитися з епохою,

яку відтворено у творі та з тими моральними цінностями та культурними засадами, які притаманні відповідному часу. Тільки після отримання глибоких і різнобічних знань, перекладач може приступати до відтворення тексту іноземною мовою. Кожна репліка героя несе в собі певне повідомлення, яке може мати експліцитну, тобто відкриту, відразу зрозумілу реципієнту, форму, або імпліцитну, приховану, з так званим підтекстом. Тому у перекладі завжди необхідно враховувати прагматичний аспект висловлювання, тобто те, для чого мовець говорить ту чи іншу фразу. **Актуальність дослідження** полягає у тому, що на сьогодні в Україні на тлі загального розвитку перекладознавства як фундаментальної науки, нагальною постає проблема дослідження тих галузей перекладу, яким досі не приділялося належної уваги. Однією з таких галузей є прагматичні аспекти, закладені в художньому творі, і засоби їх перекладу українською мовою. Художній твір містить безліч мовленнєвих актів, кожен з яких має прагматичне наповнення, а разом з тим потребує відповідного відтворення в перекладі. **Новизна даного дослідження** – аналіз прагматичних рівнів висловлювань центральних персонажів художнього твору на доперекладному етапі. Окреслюється стратегія підходу до мовленнєвих актів у художньому діалозі під кутом зору прагматичного аспекту. **Мета нашого дослідження** – проаналізувати стратегії та підходи до тлумачення прагматики тексту задля досягнення адекватності перекладу. **Об'єктом дослідження** є прагматичне наповнення діалогів роману Дж. Остін "Pride and Prejudice". **Предметом дослідження** є тлумачення реплік героїв у діалогах під кутом зору прагматичного аспекту.

Класичні ідеї прагматичного підходу були висловлені в 60–70-ті роки ХХ століття в працях британських філософів-аналітиків і логіків, таких як Дж. Остін, Дж. Серль, П. Г. Грайс, П. Стросон, Дж. Лакофф. Значний внесок у розуміння прагматичних аспектів літературного твору зробили такі британські вчені, як Дж. Ліч та М. Шорт. Вони вважали, що визначальною рисою будь-якого виду мовленнєвого спілкування є не слово, не речення, і навіть не конкретне значення слова чи речення, а створення цього значення під час мовленнєвого акту [Юрчишин 2009, 31]. Основним об'єктом прагматичного аналізу стає мовленнєвий акт, що трактується як створення відповідного речення в певних умовах з конкретною метою [Серль 1999, 217].

Прагмалінгвістика розглядає текст як динамічну субстанцію, у якій слово – це дія, а художній твір наповнений безліччю ілокутивних актів – дієвих висловлювань, які просувають розвиток сюжету та конфліктів твору. У широкому значенні під прагматичним аналізом мовлення розуміють дослідження того аспекту значення, який походить не з формальних властивостей слів та конструкцій, а з того, у яких фрагментах це слово чи конструкція вживається і як воно пов'язане із контекстом, у якому знаходиться. Важливий концепт, який пов'язує значення фрагменту мовлення з контекстом є мовленнєвий акт. Ця категорія запропонована Дж. Л. Остіном і розроблена Дж. Р. Серлем. Дж. Серль починає свій аналіз із огляду на те, що коли люди вимовляють речення, вони одночасно виконують той чи інший мовленнєвий акт. Це може бути проголошення, питання, прохання чи вимоги, команди, обіцянки тощо. Іноді той чи інший мовленнєвий акт може виконувати так зване перформативне дієслово, як, наприклад у проханні: *"Я благаю тебе підійти сюди"*. Проте, тут справа в іншому, адже репліка: *"Будь ласка, підійди сюди"* – це таке саме прохання, як і *"Я прошу тебе підійти сюди"*, але більш типове для вживання у повсякденному спілкуванні. Як показує нам приклад, наведений вище, мовленнєві акти принципово незалежні від синтаксичних та семантичних категорій; наприклад, для того, щоб виразити прохання, ми можемо вживати багато різних синтаксичних форм, які, прочитані буквально, означають різні речі.

Будь ласка, підійди сюди наказове/імператив

Ти не міг би підійти сюди питальне

Мені хотілося б, щоб ти сюди підійшов розповідне

У контекстах ці речення мають належати до мовленнєвого акту одного типу, але різняться у змісті та синтаксичній формі. Ми повинні розмежовувати прагматичну силу висловлювання та його семантичне значення. Якщо семантика спрямовує увагу на референційну "дійсність", яка присутня в мові, то прагматика націлена на мовну "ситуативну дійсність". Обидві "дійсності" не є абсолютно різними, і фактично виступають функцією важливого класу елементів, які називаються дейктичними (цей, той, тут, там, зараз, потім, я, ти, теперішній та минулий часи і т.д.), які відносяться прямо чи непрямо до елементів ситуації [Leech 1981, 291].

Щоб побачити важливість розуміння мовленнєвого акту задля подальшого тлумачення бесіди, ми проаналізуємо фрагмент з роману Джейн Остін "Pride and Prejudice". Місіс Беннет, плани якої повивадали усіх своїх дочок заміж руйнуються через різку відмову містеру Коллінзу, звертається до свого чоловіка, який не поділяє її планів:

'Oh! Mr. Bennet, you are wanted immediately; we are all in an uproar. You must come and make Lizzy marry Mr. Collins, for she vows she will not have him, and if you do not make haste he will change his mind and not have HER...' (1)

'I have not the pleasure of understanding you,' said he, when she had finished her speech. 'Of what are you talking?' (2)

'Of Mr. Collins and Lizzy. Lizzy declares she will not have Mr. Collins, and Mr. Collins begins to say that he will not have Lizzy.' (3)

'And what am I to do on the occasion? It seems an hopeless business.' (4)

Speak to Lizzy about it yourself. Tell her that you insist upon her marrying him.' (5)

Mrs. Bennet rang the bell, and Miss Elizabeth was summoned to the library.

'Come here, child,' cried her father as she appeared. 'I have sent for you on an affair of importance. I understand that Mr. Collins has made you an offer of marriage. Is it true?' (6)

Elizabeth replied that it was. (7) 'Very well—and this offer of marriage you have refused?' (8)

'I have, sir.' (9)

'Very well. We now come to the point. Your mother insists upon your accepting it. (10) Is it not so, Mrs. Bennet?' (11)

'Yes, or I will never see her again.' (12)

'An unhappy alternative is before you, Elizabeth. From this day you must be a stranger to one of your parents. Your mother will never see you again if you do NOT marry Mr. Collins, and I will never see you again if you DO.' (13)

Цифрами ми позначаємо розмовні "переходи" від одного мовця до іншого.

Уявімо, що нам треба передати цей діалог іншій людині, не цитуючи персонажів. Ми можемо зробити це, перетворивши діалог в стилізовану непряму мову, використовуючи дієслова мовлення, щоб приблизно передати комунікативне навантаження того, що було сказано:

*Mrs Bennet told Mr Bennet that he was wanted...;
she then exhorted him to make Lizzy marry...;
and she explained to him that Lizzy vowed she would not have
Mr Collins...;
She warned him that if he did not make haste...(1);
Mr Bennet claimed that he did not understand...;
He asked her what she was talking about...(2);
Mrs Bennet repeats that...(3)*

Таке відтворення окреслює певну ідею неперервної природи лінгвістичних операцій між містером та місіс Беннет, і виходить так, що читач повинен виконувати аналіз для того, щоб зрозуміти суть уривку, але виявляється, що такий процес нам відкриває далеко не всі карти. Однією із проблем стає те, що ярлики, прикріплені до мовленнєвих актів деякою мірою довільні – тут ми не маємо відповідності між дієсловами мовленнєвих актів та їх прагматичною силою. Значення сказаного базується на натяках, які ледь відчутні, і їх дуже важко вловити таким типом перефразування, що створює додаткові труднощі, зокрема, для перекладу.

Аналіз чітко показує, що мовленнєвий акт не обов'язково втілений у речення чи у висловлювання одного з персонажів. Мовленнєві акти – це одиниці аналізу на прагматичному рівні, які не повинні відповідати легко упізнаваним одиницям синтаксичного чи текстуального аналізу. Більше того, концепт мовленнєвого акту стає ще кориснішим, коли ми усвідомлюємо, що кожен мовленнєвий акт має свої власні умови у певному контексті. Наприклад, ситуація з Елізабет, яку місіс Беннет намагається змусити вийти заміж, неприйнятна і навіть абсурдна. Не можна наказати іншому робити щось, коли той, що наказує, не займає відповідної посади, яка дозволяє йому наказувати (звичайний працівник не може наказувати директору), або коли наказ є нездійсненним (ми не можемо наказати комусь перестрибнути через будинок). Для того, щоб усвідомити силу реплік містера та місіс Беннет, ми повинні пристосуватися до норм та культури тих часів, про які йдеться в романі.

Мовленнєві акти розраховані на досягнення свого роду успіху. Наказ чи питання успішні тоді, коли викликають бажану реакцію.

Таким чином, першу частину вимоги місіс Беннет "speak to Lizzy yourself" (5) можна назвати успішною, але про другу частину такого сказати не можна: "Tell her that you insist". Натомість, містер Беннет просить підтвердити у присутності Елізабет, не він, а саме

вона, місіс Беннет, наполягає на одруженні дочки. І вона підтверджує це, підсилюючи свої попередні репліки погрозою: "Yes, or I will never see her again" (12). Погроза відхилена містером Беннетом в кінці уривка, коли із саркастичним гумором він "погрожує" Елізабет і цим ставить перед нею комічну дилему, чим руйнує вимогу дружини. Іронічний поворот останньої фрази дуже сильний, адже до того часу не було зрозуміло, що містер Беннет не збирається ставати на бік дружини та змушувати Елізабет одружитися. Отже, ефект мовленнєвого акту місіс Беннет зведено нанівець, бо її вимогу проігноровано, її ствердження поставлені під сумнів, а її погроза врешті-решт знята.

Так само, як і в семантиці, в прагматиці ми багато про що дізнаємося саме з того, що мається на увазі в мовленні, а не з того, що відкрито говориться. Коли містер Беннет говорить "Of what are you talking?" (2), ми можемо припустити, що він або не зрозумів чи не дочув, що сказала його дружина (це те, що прямо впливає питання), або вдає, що не зрозумів (як іронічна відповідь на нелогічність реплік його дружини або якщо новина неочікувана). Схожою неоднозначною реплікою є й наступне питання містера Беннета "And what am I to do on this occasion?"(4), що може означати щире прохання про пораду, або, що ймовірніше, риторичне питання, яке перефразовується у "There is nothing I can do". У будь-якому разі, він ставить під сумнів припущення, яке лежить в основі майже наказової фрази місіс Беннет "*you must come and make Lizzy marry Mr. Collins,*"(2). Наступні питання містера Беннета (*Is it true?* (6) *Very well—and this offer of marriage you have refused?* (8) *Is it not so, Mrs. Bennet?* (11)) також незвичні, адже вони вимагають підтвердження тих фактів, про які він вже сповістив. Отже, розглядаючи всі ці приклади, ми розуміємо, що ті питання та прохання, які висловлюють містер та місіс Беннет, крім значення, яке вони мають самі по собі, ще й утворюють ґрунтовний підтекст.

У роман Джейн Остін "Pride and Prejudice" широкий спектр персонажів, багато діалогів, тому перекладачу потрібно ретельно вивчити характер кожного героя та його стосунки з усіма іншими дійовими особами. Виокремивши і зваживши домінантні риси усіх персонажів роману, можна ясно побачити, який саме спосіб вираження змісту повідомлення, закладеного у мовленнєвому акті, авторка обрала для того чи іншого героя. Місіс Беннет описується як нерозумна, галаслива жінка, яка нічого в житті не робить, лише повторює плітки та шукає наречених донькам. Її репліки базуються

на підтекстах, головна мета яких – виставити своїх доньок у найкращому світлі, "просватати" їх, а в діалогах з містером Беннетом вона має на меті залучити його до своїх планів. Її мовленнєва поведінка повністю розкриває її сутність, тому її плани ні для кого не секрет. Містер Беннет, на протигагу своїй дружині, людина освічена, шляхетного походження, позбавлена сентиментальності. Найбільше він цінує розум, тому з усіх дочок він виділяє і дуже любить Елізабет. У діалогах з дружиною його репліки сповнені іронією та сарказмом, адже лише так він може реагувати на розумову обмеженість місіс Беннет. Його сарказм дуже витончений, і щоб його оцінити, треба дуже добре усвідомити усю динаміку його характеру. Містер Бінглі виступає у романі так званою "щирою душею". У його мовленні відсутня будь-яка імплікатура, будь-який підтекст. На відміну від містера Бінглі, його друг, містер Дарсі, людина стримана, закрита, горда, завжди залишає можливість читачу здогадуватися, про що він насправді думає і чого не договорує. Ця риса його особистого мовлення виступає домінантною в його непростому характері, зумовлює цілу низку фабульно-сюжетних ходів, а, отже, мусить бути збереженою у перекладі саме в такому вигляді: надмірні розтлумачення, або перетворення натяків на відкритий текст у перекладі, безумовно, могли б призвести до викривлення намірів автора оригіналу.

Репліки – це переважно осмислені речення, які пройшли рівні психічного, розумового та чуттєвого усвідомлення і несуть в собі конкретний зміст, спрямований на слухача, або є реакцією на слова мовця, тому в перекладі має встановлюватися контакт між мовцем і слухачем тією ж мірою, якою він відчувається в оригіналі, а не просто бути гладко перекладеними реченнями. Перекладачу важливо відчути той підтекст, який ховається за репліками персонажів твору, а для цього потрібно стати "другим я" автора, максимально глибоко проникнути в усі нюанси змісту і відчути неповторність мовленнєвої поведінки кожного з персонажів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Austin J. Pride and Prejudice.* – London: Penguin group, 2009. – С. 339.
2. *Leech G.N., Short M.H. Style in fiction. A linguistic introduction to English fictional prose.* – London: Longman, 1981. – С. 402.
3. *Арутюнова Н.Д. Падучева Е.В. Истоки, проблемы и категории прагматики / Новое в зарубежной лингвистике.* – М., 1985. – С. 3–47.
4. *Серль Дж. Р. Что такое речевой акт / Зарубежная лингвистика.* – Ч. 2. – М., 1999. – С. 217 – 265.

5. Юрчишин Т. Комунікативно-прагматичні характеристики речень узагальненого змісту // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. – К., 2009. – С. 247.

Стаття надійшла до редакції 25.04.13.

Трофимчук И., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПРАГМАТИЧЕСКОЙ НАПОЛНЕНИЕ ДИАЛОГА В ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ НА ДОПЕРЕКЛАДНОМУ ЭТАПЕ

Статья исследует прагматическое наполнение диалога в художественном произведении на допереводном этапе. Раскрыта важность толкования речевого акта с точки зрения прагматического аспекта для адекватного перевода художественного произведения.

Ключевые слова: прагматический аспект, адекватность перевода, речевой акт.

Trofimchuk I., stud.,
Institute of Philology, taras Shevchenko National University of Kyiv

THE PRAGMATIC FILLING OF A DIALOG IN FICTION AT THE PRETRANSLATIONAL STAGE

The article centers on the pragmatic filling of a dialog in fiction at the pretranslational stage. The study unveils the importance of interpretation of a speech act from the pragmatic point of view for making an adequate translation of fiction.

Key words: pragmatic aspect, adequate translation, speech act.

УДК: 811.162.3

Турчина А.А., здобувач
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ МІЖМОВНИХ ОМОНІМІВ НА МАТЕРІАЛІ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

Статтю присвячено дослідженню загальних питань теорії омонімії в сучасній лінгвістиці. Аналізується проблема диференціації омонімів у споріднених слов'янських мовах, а саме: у чеській, українській, російській та польській мовах. Проведено зіставлення конкретної пари мов із метою виявлення певних спільних чи відмінних ознак,